

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

SECTIO POLITICO-JURIDICA

TOM. I. FASC. 3.

**A NEVELŐ FUNKCIÓ
ÉS A SZEGEDI MEGYEI BÍRÓSÁG
HÁZASSÁGJOGI TÖRVÉNYKEZÉSE
A NÉPIDEMOKRÁCIA 10 ÉVÉBEN**

ÍRTA:

**PÓLAY ELEMÉR
EGYETEMI TANÁR**

SZEGÉD, 1955.

A felszabadulás 10. évfordulójára tartott előadások IV.

Szerkeszti a Tudományos Bizottság:
**ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, BÓNIS GYÖRGY, BUZA LÁSZLÓ,
KOVÁCS ISTVÁN, SCHULTHEISZ EMIL**

Felelős kiadó: Schultheisz Emil
Megjelent 500 példányban, 1955. november 15-én 1,5 (A/5) iv terjedelemben,
az MNOSZ 5601—54 szabvány szerint

A nevelő funkció az államnak a szocializmusban jelentkező újszerű funkciója, amely ilyen formában és tartalommal a kapitalista állam funkciói közt nem lelhető fel.

A szovjet állam fejlődésének első szakaszában e funkció, a gazdasági-szervező funkcióval együtt, az állam más funkciói mellett háttérbe szorul, s csak a fejlődés második szakaszán jut előtérbe. A népi demokráciákban azonban, éppen a szovjet állam által nyújtott segítség folytán, már a fejlődés első szakaszában is erőteljesen érvényesül.

Az állam e funkciójának vetülete a bíróságok vonalán a *bíróság nevelő funkciója*, amelyet népi demokráciánk vonatkozásában az Alkotmány 41. §-a deklarált.

Bíróságaink munkájában e funkció először a büntető gyakorlatban érvényesült, van azonban az életviszonyoknak oly területe is, ahol e funkció gyakorlására kezdettől fogva elsősorban a polgári bíraskodás hivatott. Ilyen terület a családi és házassági viszonyok területe.

Tanulmányunk tárgya e nevelő funkció gyakorlásának vizsgálata az elmúlt 10 év bírói gyakorlatának tükrében, tekintettel arra, hogy még ma sem tekinthető tökéletesen tisztázott kérdésnek, hogy a nevelő funkció mikor jelentkezik először családjogi törvénykezésünkben.

Figyelemmel azonban tanulmányunk korlátozott kereteire, e funkció érvényesülését csupán a szegedi megyei bíróság házasságjogi törvénykezésében fogjuk vizsgálat tárgyává tenni. E vizsgálat módját nyújt arra, hogy Szeged felszabadulásának 10. évében, már bizonyos távlatból szemlélhessük, mit tett e bíróság a házassági törvénykezés területén:

a) a dolgozók törvénytisztelőtének megszilárdítására, b) a múlt tudatbeli csökevényeinek felszámolására, c) s a dolgozók szocialista jogtudatának kialakítására.

I.

A szegedi megyei bíróság működésének fenti irányú vizsgálatánál bizonyos helyi adottságokat szem előtt kell tartani. Szeged az első felszabadult magyar nagyváros, a MKP itt hívta életre először a Magyar Függetlenségi Frontot, s az országban először itt alakult meg a szovjet kultúra és tudomány eredményeit terjesztő Magyar Szovjet Baráti Társaság; e körülmények a demokratikus fejlődésnek hatalmas lendületet adtak, ugyanakkor azonban az, hogy Szeged csak a tervgazdálkodás megkezdésével vált ipari centrummá, e fejlődésre bizonyos mértékben lassítólag hatott.

Vizsgálatainkat — tekintettel arra, hogy a bíróság nevelő funkcióját kimondó Alkotmány preambuluma szerint ez alaptörvényünk részben »az országépítő munka már megszilárdult eredményeit... fejezi ki«, azaz e funkció az Alkotmány életbelépése előtt is érvényesülhetett — Szeged felszabadulásának időpontjában kezdjük. Ami az azóta eltelt 10 éves idő periodizálását illeti, előbb a fordulat éve előtti, majd az azt követő, de az 1952. évi IV. tv. (Csjt.) életbelépése előtti időszak házasságjogi gyakorlatát tesszük vizsgálat tárgyává, s csak e történeti anyag tanulmányozása után térünk rá a Csjt. alapján kialakult élő gyakorlat taglására.

II.

1. A megyei bíróság irattári anyagából megállapítható, hogy a felszabadulástól kezdve az 1894. XXXI. tv. (Ht.) módosítása tárgyában hozott 6.800/1945. M. E. sz. rendelet (Hr.) 1945. augusztus 16. napján történt életbelépéséig a házasságjogi törvénykezésben a legcsekélyebb mértékben sem tükröződik az, hogy társadalmunkban az eddigiekhez nem hasonlítható átalakulás kezdődött. Ez másképpen azt jelenti, hogy a bíróságok ez újszerű funkciójáról vallott nézet, melynek egyelőre még csak a párt a hordozója, a bírósághoz még nem jutott el. A laikus elemek bevonásával működő büntető különbíróság: a népbíróság, amelynél a párt befolyása folytán az általános nevelő funkció némi szerephez jut, a rendes bíróságtól szinte teljesen elszigetelten működik ez időben.

Nem hoz egyelőre semmi változást e vonatkozásban a Hr. sem, jöllehet azok a *polgári demokratikus nézetek*, amelyek e jogszabályban jelentkeznek:

a látszatházasságok felszámolására irányuló törekvés, valamint

a felek részére a házassági kötelék felett való korlátozott rendelkezési jog biztosítása, felhívták a bíróságok figyelmét a nagy társadalmi átalakulás megindulására. Emellett az a körülmény, hogy írott jogszabály — habár csak igen korlátozott körben — most először fekteti le a »férj tartás« intézményét (elmebetegség esetén),¹ csirájában arra a társadalmi átalakulásra mutat előre, amely a női egyenjogúságot egyik alapelvének tekinti.

A Hr. életbelépését követő házasságjogi bírói gyakorlat az 1945—46. években sokkal inkább eljárás, mintsem anyagi jogi problémákkal foglalkozik.² Mégis kiemelendő, hogy az akkori törvényszék inkább felismerte a Hr. demokratikus elveit, mint a szegedi ítélőtábla. Ezt igazolja az, hogy a nem vétkes különélésre alapított bontóperben a Ht. formáljogi szemléletéből fakadó ítélőtáblai döntéssel szemben kimondotta, hogy a kötelék kérdésében elkülönített végítélet hozható (P. 3.502/1945.), helyesen utalva arra, hogy a Hr. célja a látszatházasságok mielőbbi felszámolása.

Ami az anyagi jogi kérdéseket illeti, a szegedi törvényszék előtt is jelentkezett olyan alperesi álláspont, amely a Hr. jogforrasi erejét kétségbevonta azzal az indokolással, hogy a Ht. rendeleti módosítása nemzetközi szerződésekbe

¹ A Mtj. 117—118. §§-i szabályozzák ugyan a férj tartást szűkebb keretek közt, e szabályozás azonban csak a bírói gyakorlatban érezte némileg hatását (Kúria 2994/1935. és 3878/1936.).

² Pl. bekövetkezik-e a perfüggőség, ha a Ht. és Hr. alapján két külön bontóper van egyidejűleg folyamatban. A törvényszék helyesen némleges álláspontra helyezkedett (P. 3.502/1945.). Megjegyzendő, hogy a szegedi törvényszékről került fel az akkori Kúriához az a házassági per, amelyben a Kúria e perjogi kérdések nagyrésztét elvi éllel tisztázta (K. 1.000/1946.).

ütközik, s ezért a kormány ilyen rendelet alkotására felhatalmazást nem kapott, s ha kapott is, a nemzetgyűlés annak megadásánál nem járt el törvényszerűen. A törvényszék azonban a Kúria már korábban kifejtett álláspontjára támaszkodva nem honorálta ezt az álláspontot. Mint anyagi jogi kérdés merült fel a nemvétkes különélésre alapított köteléki perekben a különélés mibenlétének kérdése. A törvényszék azonban itt elmulasztotta azt az alkalmat, hogy e kérdés kifejtésével rámutasson a házasságnak a társadalom átalakulása folytán kialakulni kezdő újszerű tartalmára.

A szocialista házasságnak a gyakorlatban először jelentkező tartalmi sajátossága: a nemek közötti egyenjogúság, s ebből következőleg az, hogy a házasság terheit mindkét félnek egyaránt viselni kell, tehát nem lehet kizárólag a másik házastárs eltartására támaszkodni, — a törvényszék gyakorlatában még nem nyer kifejezést.

Az ideiglenes nőtartás tekintetében még mindig érvényesül a két világháború közti korszak életellenes felfogása, mely szerint a nő ellátottsága csak a tartás mérvére lehet hatással, de e kötelezettség alól a férjet fel nem mentheti (K. 6.481/1928.). Kétségtelen azonban, hogy e gyakorlat fonákságát maga a törvényszék is érzi. Kifejezésre jut ez abban a végzésben, amelyben a havi 219 forintot kereső, s $\frac{1}{4}$ részben anyját is tartó férjjel szemben a fiatal, munkaképes, gyermekneveléssel nem terhelt feleség részére csupán jelképes: 20 Ft tartást állapított meg, mint amelyet a férj »bizonyosan sok nélkülözéssel, de talán meg fog tudni fizetni« (P. 5.662/1946.). Érdekes azonban, hogy ennek a méltányosság hangját megütő végzésnek indokolását az ítélőtábla azzal a merev hozzáfűzéssel egészítette ki, hogy a feleségnek a férj vagyoni viszonyaihoz mért »rangszerű illő tartás« jár (Sz. It. 49/1947.). A régi merev gyakorlat áttörését jelenti e törvényszéki döntésében az, hogy a tartásdíj kiszámításánál a férj lakbér- és adókötelezettségei is figyelembe jönnek. Sőt további haladást jelent az a döntés, amely az ideiglenes tartás mérvének megállapításánál azt sem téveszti szem elől, hogy a 66 éves, csökkent munkaképességű férjjel szemben a feleség 61 éves, egészséges, jó erőben lévő asszony (Pf. 5.237/1946.).

A végleges nőtartásdíj vonatkozásában szintén a régi gyakorlat érvényesül. A nyugdíj és OTI táppénz címén havi 266,80 Ft összeget élvező beteges férjet a nem dolgozó, de munkaképes, s a felek közös tulajdonában álló 5 szobás házat bérbeadás útján és közvetlenül hasznosító, illetve használó feleség javára 50 Ft összegű tartásban marasztalja (P. 4.956/1946.). Megjegyzendő, hogy a felperes jogi képviselője a perben kifejezést ad azon nézetének, hogy a nőtartásnál a nő munkaképessége is figyelembe veendő; s bár az ítélőtábla ezt a felfogást ez alkalommal még nem honorálta (Sz. It. 1.639/1947.), ez és más hasonló esetek arra utalnak, hogy az ügyvédi kar egyes tagjai is felfigyeltek már a társadalmunkban megindult hatalmas átalakulásra, s ennek konzekvenciáit levonva alkalmilag maguk is figyelmeztették erre a bíróságot.

Az eddigi gyakorlathoz képest feltűnő haladást jelent az az 1947. október 9. napján kelt ítélet, amely a bejárónői munkakört havi 80 Ft munkabér és étkezés biztosítása fejében ellátó feleség ideiglenes nőtartási igényét, a havi 200 Ft keresetéből élettársát, s tőle származó két gyermekét tartó férjével szemben elutasította kimondván, hogy: »a mai viszonyok közt mindenkinek részt kell vennie, nemre való tekintet nélkül a termelő munkában, a munka- és keresőképes felperes tehát az alperestől még »szüksős tartást sem igényelhet« (Pf.

5.503/1946.). Érdeme ennek az ítéletnek, hogy már népi demokratikus fejlődésünk két szakaszának határmesgyéjén, lényegében az idevonatkozó kúriai ítéletanyagoknak és az első részletesebb elméleti fejtegetéseknek³ publikálása előtt hangot ad azoknak a nézeteknek, amelyek a szocializmus felé mutatnak. Hasonló hangot üt meg, bár nem oly határozottsággal, az az ítélet, amely a tartásdíj alacsony mértékét azzal indokolja, hogy a munka- és keresőképes feleségnek munkareje hasznosítása érdekében mindent el kell követnie, s eltartásához magának is hozzá kell járulnia. (P. 8.816/1947.).

A felszabadulástól a fordulat évének végéig terjedő időben a törvényszék gyakorlatát tehát az alábbiak jellemzik:

a házassági jogi judikatúra egészére a két világháború közt kialakult gyakorlat nyomja rá bélyegét, mégis a Hr. életbelépését követően,

a törvényszék helyesen ismeri fel a Hr. által szolgálni kívánt polgári demokratikus követelményeket (látszatházasságok felszámolása, perjogi formalizmus elleni küzdelem),

a fordulat éve alatt pedig olyan nézetek is kifejezésre jutnak e gyakorlatban (a nemek egyenjogúsága a munka vonalán, az általános munkakötelezettség, a munkanélküli jövedelem csökkentése), amelyeknek a köztudatba való fokozatos bevitelére már a szocializmus építésének útját egyengeti.

— A mondottak természetesen nem jelentik azt, hogy a szegedi törvényszék megkezdte nevelő funkciójának gyakorlását, csupán azt, hogy a párt befolyása következtében megindult az új ideológia nézeteinek behatolása a bíróságra, s ennek folytán az némileg közelebb került a tömegekhez is (amit a törvényszéknek az ítéletábla viszonylatában mutatkozó életszerűbb gyakorlata is bizonyít). Hogy mennyire csupán erről van szó, igazolja Rákosi elvtárs⁴ egy 1948. január 16-én elhangzott beszéde, mely szerint: a felszabadulás negyedik évének küszöbén kerül sor arra, hogy a közigazgatást, bíróságokat, közoktatást stb. »olyanná változtassuk át, amilyennek a munkások, parasztok és haladó értelmiségiek érdeke megköveteli«. Ehhez pedig szükséges volt: 1. a bíróságok szerkezeti és összetételbeli átalakítására, 2. a bírák jogtudatának átfelmérésére, 3. s olyan jogszabályok megteremtésére, amelyekben nagy vonalakban, majd részleteikben is kifejezést nyernek a szocialista társadalmi együttélés alapelvei.

Az első célt mindenekelőtt a bírák elmozdíthatatlanságának elvét félretevé 1948. XXII. tv. szolgált, amely egyúttal

a második vonatkozásban is éreztette hatását azáltal, hogy a bírák figyelmét felhívta arra, hogy a társadalomban végbement változás mellett behúnyt szemmel elmenni nem lehet. De e célt szolgálták a bírák ideológiai-szakmai oktatására az igazságügyi kormányzat részéről tett első lépések, az Igazságügyi Közlöny 1948. folyamán megnyitott »Itélkezés a népi demokráciában« c. rovata, az elmélet síkján viszont a szovjet jogtudomány eredményeinek publikálása, s a magyar jogtudomány által tett első kísérletek a tudományos kutatás új utakon való megindítására;

a családi jogot közvetlenül érintő újabb jogszabályok az 1948. év folyamán nem születtek,^{4/a} s a pártot és kormányzatunkat csak az vezette most meg, hogy

³ Karay: A népviseléshez és nőtartáshoz való jog kérdése a 6.800/1945. M. E. sz. rendelet alapján indított perekben (Jogt. Közl. 1948. 13. sz.).

⁴ Rákosi: A fordulat éve (Bp. 1948.) 284. l.

^{4/a} A nőkre nézve a közszolgálat körében és más életpályákon fennálló hátrányos megkülönböztetéseket megszüntető 1948. XLVIII. tv. csak közvetve érintette családjogunkat.

a jogalkalmazás a radikális polgári reformokat jelentő, de a családjog szocialista átalakulását is előkészíteni hivatott két jogszabály (a Hr. és a házasságon kívül született gyermek jogállását szabályozó 1946. XXIX. tv.) ez utóbbi elemeit domborítsa ki.

2. Az 1948—49. éveknek az Alkotmány életbelépése előtti judikatúrája a korábbiakhoz viszonyítva csak azon nézet érvényesülése folytán mutat számbavehető változást, mely szerint az életerős, fiatal feleség nem háríthatja eltartása terhét teljesen különélő férjére, hanem magának is hozzá kell járulnia férje anyagi terheinek könnyítéséhez (Pf. 9.060/1948.). Mégis szóhoz jut a régi szemlélet is, midőn a bíróság mintegy rosszalja azt, hogy a nő a fenntartásához »szükséges költségek megszerzését saját munkájával volt kénytelen biztosítani« (Pf. 9.858/1948.). Az a körülmény azonban, hogy a szegedi törvényszék ez időben aránylag még nem sok esetben vizsgálja a nő munkaképességét, s nem hangoztatja rendszeresen az általános munkakötelezettséget, arra is visszavezethető, hogy Szeged csak ez időben kezd ipari centrummá válni, s a női munkaerő iparba való felvétele még nem jelentkezik oly mértékben, mint az ország erősebben iparosított vidékein. — Megjegyzendő, azonban, hogy a nő munkakötelezettségét kifejezésre juttató ítéletek némelyike is alkotójának politikai tájékozatlanságát tükrözi, mint pl. az, amely a 3 éves terv időelőtti, sikeres befejezését féltéve megelőzően arról beszél, hogy »a mai nehéz viszonyok közt« a nőnek is dolgoznia kell (Pf. 9.064/1948.). A törvényszéken több vonatkozásban mutatkozó elavult szemléletek eredményezik részben azt is, hogy a törvényszék, mint irányításra is hivatott fellebbezési bíróság ebbeli szerepét nem teljesíti kellőleg. Ennek bizonyítéka az a szegedi járásbíróági döntés, amely a kb. havi 300 Ft-ot kereső és első házasságából való 9 éves gyermekét tartó férjet a 372 Ft-t kereső, 25 éves, egészséges feleség javára 20 Ft »ideiglenes nőtartásdíj kiegészítés« fizetésére kötelezi (Sz. jb. 552/1948.). Ez az ítélet egyrészt azért hibás, mert — indokolásából kitűnőleg — a tartásdíjat a férj kötelességsértő magatartásának büntetéseként szabja ki, s nem látja a tartás valódi célját, másrészt a 9 éves gyermek érdekeit nem veszi figyelembe, s emellett a kereső- és munkaképes nő részére munkanélküli jövedelmet biztosít.

A házasság kialakulni kezdő új tartalmát illetően, a felek tartási kötelezettségének módosulásán kívül, a törvényszék gyakorlata alig ad valami újbaigazítást. Viszont kiemelhető a szegedi ítélőtábla 1949. februárjában kelt egy ítélete, amely a paraszt házaspár vonatkozásában némi elvi élel mondja ki, hogy a férjnek feleségével szemben fegyelmi joga nincs, s az asszony a férjétől semmiféle bántalmazást eltűrni nem köteles (Sz. It. 162/1946.). Ezzel a bíróság mintegy megelőzte a budapesti felsőbírósnak azt az ítéletét, mely rámutat arra, hogy a felek egyik, vagy másik társadalmi osztályhoz való tartozása szerint nem lehet megítélni a feleséget bántalmazó férj magatartását, mert új társadalmunkban ez minden társadalmi osztályban egyaránt tilos (Bp. Fb. 2.478/1949.).

3. Az Alkotmány életbelépése minden vonalon, így a házasságjogi judikatúrában is hatalmas változást jelent. Ez időtől kezdve van meg ui. a lehetőség arra, hogy a bírák teljes tudatossággal gyakorolják a nevelő funkciót. A bíróság nevelő hivatása jut kifejezésre abban a szegedi megyei bírósági ítéletben, amely feleségét és csecsemőkorú gyermekét ok nélkül elhagyó, s élettársa és annak gyermekei anyagi érdekeit elébbhelyező férjre nézve kijelenti, hogy: »er-

kölcsileg helytelen és elítélendő az ilyen szemlélet, melynek helytelenségére kötelessége rámutatni a bíróságnak» (Pf. 4.681 1951.).

Az Alkotmány életbelépése után komoly változás megy végbe:

a bíróságok szervezetében a laikus elemnek a büntetőbíráskodásba való bejutásával (1949. XI. tv.),² s a bírói és ügyészi akadémiát végzetteknek az igazságszolgáltatásba való bevonásával (4.181 1949. Korm. sz. rendelet),

a bírák jogtudatában, ami elsősorban a szovjet tudomány eredményeinek ismertté válására (a családjog külön jogágként való kezelése az új családjogi szemlélet döntő megalapozását jelenti), közelebbről ez eredményeket a gyakorló jogászok előtt ismertető szovjetjogi tanfolyamok megindítására, a szovjet jog oktatásának az egyetemeken való bevezetésére, valamint az alkotmányi elveknek családjogi vetületét, s a népi demokratikus családjogi kódexek anyagát feldolgozó tudományos irodalomra vezethető vissza, nemkülönben arra, hogy a bírák szakmai továbbképzése most már intézményessé válik;

végül a bíróság alkotmányilag rögzített nevelő funkciója a házasság-, család-, anya- és gyermekvédelmet tárgyazo alkotmánytételék, s a házasságkötést megkönnyítő jogszabályokban érvényesülő nézetek folytán komoly tartalommal telítődik.

Az Alkotmány életbelépését követőleg a megyei bíróság házasságjogi gyakorlata új színnel gyarapszik. Az ítéletek most már kiemelik a házasság intézményének komolyságát, s felhívják a figyelmet a házasságnak a nemek egyenjogúságán felépülő kettős céljára: a kölcsönös támogatásra, s a gyermekek szocialista nevelésére.

Egy 1950. évben kelt ítélet, melyben már a szovjet jog hatása érződik, azzal utasítja el a bontókeresetet, hogy a házasság egész életre kötött szövetség, amelyet csak *súlyos okok alapján* lehet felbontani (P. 7.341 1950.). Egy másik döntés rámutat arra, hogy a felek olyan, a házasságkötéskor keletkezett megállapodása, mely szerint a felperes kívánságára az alperes bármikor kész lesz a bontáshoz hozzájárulni, súlyosan sérti a szocialista erkölcsöt (P. 3.376 1951.).

Főként tartási perekben juttatja kifejezésre a megyei bíróság azt a *nagyra-becsülést*, amelyet az új társadalom azzal a *feleséggel és anyával szemben* tanúsít, aki férjének évtizedeken át hű társa volt (P. 6.886 1950.), férjét és gyermekeit hűségesen gondozva, férje mellett jóban-rosszban kitartott (Pf. 6.699 1950.), 32 éves együttélés alatt 5 gyermeket szült, közülük négyet felnevelt, saját munkájával könnyítette meg a háztartás terheinek viselését, s e munkában vesztette el keresőképességét (Pf. 3.495 1951.). A házasságokra gyermekek nevelésében hármló kötelességeket hangsúlyozva mutat rá a megyei bíróság annak az elsőbírósági ítéletnek helytelenségére, amely a 11 éves, iskolaköteles gyermek szülei gazdaságában hasznosítható munkaerejét is figyelembevette a gyermektartásdíj megállapításánál. Egyben kiemeli, hogy a szülők kötelesek mindent megtenni arra nézve, hogy gyermekük az általános, s esetleg a felsőbb iskolákat, csak a tanulásnak élve elvégezhesse, s művelt emberré váljék (Pf. 6.694 1950.).

A *női egyenjogúság elve a házasságban* jut kifejezésre azon ítéletben, amely nem veszi tudomásul, hogy a férj a feleség megkérdezése nélkül választott,

² E törvény a szegedi felsőbbíróság területén 1950. április 1. napján lépett életbe.

s objektíve meg nem felelő lakásba hívta vissza feleségét (P. 6.665/1950.); a Legf. Biróság által ez ügyben hozott ítélet azután félreérthetetlenül kimondja, hogy a lakásválasztásnál a férjet »a döntő szó« már nem illeti meg (Lf. B. 9.256/1951.).

A munkához való jogot és kötelességet, a képesség szerint való munkát, mint a dolgozók becsületbeli ügyét, s a nemek egyenjogúságát tárgyazó alkotmánytételék érvényesülése a tartási perekben most már általában mindenütt kimutatható. — Az ideiglenes tartás tekintetében a bíróság több határozata hangoztatja, hogy társadalmi rendünk alapja a munka lévén, a nő részére azt csak igazolt munkaképtelenség alapján lehet megállapítani (Pf. 6.699/1950—7.521/1950. stb.), bár még 1950. januárjában is előfordul, hogy a kis vagyonnal is bíró, szülei háztartásában dolgozó, 32 éves, munkaképes, gyermektelen feleség részére kismértékű tartásdíjat állapítanak meg (Pf. 10.858/1949.).

— Még következetesebben érvényesül az új szemlélet a végleges nőtartás megállapításával kapcsolatban. Így a P. 9.759/1949. sz. ítélet a fiatal, munkaképes anyát csak azért részesíti végleges tartásdíjban, mert két, 6 évnél fiatalabb gyermeke közül az egyik siketnéma, akinek gondozása munkaerejét teljesen leköti. Máskor a 15%-ban csökkent munkaképességű feleség részére csak a csökkenés mérve arányában állapított meg végleges tartást, s nem vette — helyesen — figyelembe, hogy a nevezett munka nélkül van. (Az illető ugyanis munkahelyét önkényesen elhagyta. P. 4.688/1951.). Máskor végleges tartást csak a közös gyermek 3. életévének betöltéséig terjedő időre állapított meg, s utána munkára utalta a feleséget (P. 3.477/1951.), míg egyéb döntéseiben kiemelte, hogy a végleges nőtartásra való jog megállapításánál nem a nőnek az életközösség megszakadásában jelentkező vétlensége a döntő, hanem az, hogy kényszerű munkanélküliség, vagy munkaképtelenség miatt arra rászorult-e (P. 6.886/1950.). Igen helytelen azonban ez utóbbi ítéletben az, hogy az az 5 éves terv első évének végén kényszerű munkanélküliségről, mint állandónak értékelhető tényezőről beszél. E döntésbeli indoklás helytelensége kiténik abból az ítéletből is, amely kb. ugyanezen időben kimondja, hogy »szocializmust építő népi demokráciánkban munkanélküliség nincs és a különböző munkákban való elhelyezkedés nagy lehetősége áll nyitva a dolgozók előtt« (Pf. 3.495/1951.).

Emellett találhatók olyan ítéletek is, amelyek az élő jogszabályok túlhataldottságára utalnak, s a Csjt. felé előre mutatnak. Az egyik kiemeli, hogy a Ht.-nek a gyermekek kinél való elhelyezését mereven megszabó vétkességi elve már túlhaladott, s e téren egyedül a gyermek érdekei lehetnek irányadók (Pf. 6.694/1950.). A másik ítéletből az tűnik ki, hogy bár a bíróság sincs teljesen meggyőződve arról, hogy a Ht. 77. § a) pontjára alapított bontó ok tökéletesen megvalósult volna, mégis bont, arra támaszkodva, hogy a nő kijelentette: »nem akarok elválni, de együttélni sem« (P. 10.288/1949.);⁶ a bíróság ui. meggyőződött e házasság kiüresedett voltáról (kétségtelen azonban, hogy ez ítélet a szocialista törvényesség szempontjából kívánni valót hagy maga után).

A házasság- és családvédelmet deklaráló alkotmánytétel hatása (51. §) jelentkezik az alábbi ítéletekben:

⁶ Ez a döntés némileg emlékeztet a Lf. B. 5.943/1949.—4.251/1949. stb. ítéleteire, azzal az eltéréssel, hogy ezek a Ht. bontóokainak alkalmazását félretéve, egyszerűen a házastársi harmónia megromlása alapján bontottak.

Nem vehető figyelembe — mondja az egyik (Pf. 6.699/1950) — az ideiglenes nőtartásnál a tartásra való érdemesség szempontjából a házasságkötés előtti együttélés; e megállapításával a bíróság az élettársi viszonyt élesen megkülönbözteti a házasságtól, s a házasság primátusát hangsúlyozza. — A másik ítélet viszont kimondja, hogy a házasság felbontása, figyelemmel a családvédelmet deklaráló Alkotmányra, nem vonhatja szükségképpen maga után a gyermekeket nevelő család további szétbontását, s mivel a gyermekek az életközösség megszakadása után az apa, majd a férj második felesége és az apai nagymama által alkotott harmonikus családi körben nevelkedtek, ez állapotnak felszámolása a gyermekek érdekeivel ellentétes (Pf. 3.699/1951.).

A megyei bíróság nevelő szándéka azonban túl is terjeszkedik a házasság és család körén, s az ítéletek az új munkamorált, a munkához való új viszonyt hirdetik:

Az az ítélet, amely kiemeli, hogy a beteges feleség »nincs abban a szerencsés helyzetben, hogy a termelő munkában résztvegyen« (Pf. 3.495/1951.), rámutat arra, hogy »nálunk a munka becsület és dicsőség dolga«. Máskor megállapítja, hogy az, hogy a nőt állásából elbocsátották, önmagában nem alap a tartásra, mert nálunk munkanélküliség nincs, s így a nőnek módjában áll, de az Alkotmány 9. §-ából folyó kötelessége is az, hogy megélhetésének biztosítására munkát vállaljon. Ugyanez mutat rá arra is, hogy a munkanélküli jövedelem az Alkotmány szellemével össze nem egyeztethető (Pf. 3.623/1951.).

A fentieket összefoglalva: *Szeged felszabadulásától a Csjt. életbelépéséig terjedő 8 év alatt a szegedi törvényszék (majd megyei bíróság) házasságjogi törvénykezésében a nevelő funkció csupán a fordulat évének kezdetétől jelentkezik, de csak elvétve, a munkához való jog és kötelezettség, s ennek kapcsán a nemek közti egyenjogúság elvének a köztudatba való lassú bevitelével. Intézményessé e funkció gyakorlása azonban csak az Alkotmány életbelépésétől kezdve válik.*

Erre a — habár szűkkörű, de végeredményben mégis egy nagy bíróság peranyagát felölelő, s az országos gyakorlatra is utaló — vizsgálatra alapítva úgy gondoljuk, mód nyílik bizonyos, a nevelő funkció előfeltételeire vonatkozó következtetések levonására:

a) Alapvető előfeltétele e funkció érvényesülésének a proletárdiktatúra megvalósulása, hiszen e funkció intézményes gyakorlása csak oly kormányzat mellett lehetséges, amelyet kizárólag a párt által vezetett munkásosztály akarata irányít. Hogy a szegedi törvényszéknél, de másutt is, már ezt megelőzőleg is itt-ott kifejezésre jutott az új társadalomszemlélet, ez csak azt jelenti, hogy a párt kezdetől fogva harcolt a proletárdiktatúra győzelméért, ott volt a kormányban és nemzetgyűlésben, de ott volt a bíróságokon is, s befolyását bizonyította, hogy a bírák közül többen felismervén a jövő fejlődés útját, ítélezésükben hangot adtak az új nézeteknek. A fordulat éve előtt ezek szerint csupán a nevelőfunkció csíráiról beszélhetünk. A proletárdiktatúra valósítja meg azután e funkció érvényesülésének további három előfeltételét:

b) a bíróságok szervezeti és összetételbeli átalakítását,

c) a bírák átnevelését, jogtudatuk átalakítását,⁷ elsősorban az új gazdasági

⁷ Népi demokráciánknak nemcsak az a feladata — mondja Révai elvtárs (id. m. 590. és k. l.) — hogy »az intézményeket változtassa meg, hanem az is, hogy az embereket«.

alap köveinek letételével, tehát a lét körülményeinek megváltoztatásával, valamint

d) azon *jogsabályok létrehozását*, amelyek az új társadalomról vallott nézetek jogi kifejeződései.⁸ Kérdés azonban, hogy ez utóbbi tételt nem cáfolja-e meg az, hogy a bíróság nevelő funkciója a feudalkapitalizmus idején keletkezett házassági köteléki- és vagyoni jogi szabályok (és a polgári demokratikus követelményeket érvényesítő Hr.) alkalmazása kapcsán is érvényesült? Úgy véljük: nem!

E szabályok dolgozó népünk akaratából érvényesültek a Csjt. életbelépéséig, s dolgozó népünk érdekében nyertek, illetve kellett nyerjenek alkalmazást. E szabályok alkalmazásának irányát a proletárdiktatúra megvalósulásától kezdve azok a nézetek szabták meg, amelyeknek hordozója a párt volt, majd e nézetek jogi kifejeződései: az Alkotmány 9., 45., 50—52. §§-ai különösen, illetve az Alkotmány egésze általánosságban. A Csjt. kihirdetésétől kezdve e vonatkozásban bíróságaink részletes irányítást is kaptak, amennyiben a Legfelső Bíróság VI. számú polgári tanácsának pártunk, s igazságügyi kormányzatunk intencióinak megfelelő döntése kimondja, hogy a Csjt. életbelépéséig is »a régi törvény alkalmazásánál az új törvény szellemét kell iránymutatóul tekinteni« (Jogt. Közl. 1952. 10. sz. 464. l.). Alkotmányunk, a későbbi családjogi szabályok, s a Csjt. tehát előfeltételei voltak annak, hogy bíróságaink nevelő funkciójukat a családjogi törvénykezésben intézményesen gyakorolják.

e) A nevelő funkció további előfeltételét, amely már annak eredményes gyakorlásához szükséges, döntően a bíróságoknak maguknak kell megteremteni. Ez a *bíróság tekintélye*. Ehhez szükséges:

elsősorban a tömegekkel való szoros kapcsolat, amelyben a bíróság a párt útmutatásai szerint jár el, mert csak így nyerhető el a dolgozók bizalma, s így mérhetők fel a dolgozók problémái, amelyeket a bíróság lesz hivatott megoldani; szükséges továbbá

a szocialista törvényesség szigorú betartása, mert csak ezáltal szolgálhatja az ítélkezés a dolgozók érdekeit, s végül szükséges, hogy

a bíróság döntései ne csak szavakban hirdessék a szocialista erkölcsöt,⁹ hanem tartalmuk meggyőző erejével, s nevelő erejű legyen egyúttal az egész eljárás lefolytatásának módja is.

Emellett azonban — ha a bíróság e körülmények érvényesülését biztosítani tudja — szükséges az is, hogy a bíróságot tekintélyének megszilárdításában a párt- és tömegszervezetek támogassák. Mutasanak rá a bíróságok példamutató ítélkezésére, hívják fel a dolgozók figyelmét a bíróságok nagyjelentőségű munkájára, s a bíróságokkal vállvetve vigyék be a köztudatba, hogy a bíróságok a nép bíróságai.

f) Végül a bíróság nevelő munkája eredményes csak akkor lehet, ha az e funkció gyakorlásában nem marad magára. A *népi demokrácia intézményeinek, szervezeteinek meg kell teremteni az egymással való kapcsolatot e funkció gyakorlására*, s együttesen, egymást támogatva nevelni dolgozó népünket. E nevelésre hivatott a család, iskola, gyár, hivatal, munkahely, sajtó, könyvtár, tömeg-

⁸ Szabó Imre: Népi demokráciánk jogi feladatai. Bp. 63. l.

⁹ Az Alkotmányra, szocialista erkölcsre, a szocializmus építésére való szólamszerű, szükségtelen hivatkozás az Alkotmány életbelépése után meglehetősen elterjedt. Erre azonban illetékes szervek idején felhívták a bíróságok figyelmét.

szervezetek, a parasztság és értelmiség külön szervezetei és természetesen a pártszervezetek (Révai).¹⁰

— Vizsgáljuk meg ezután, hogyan érvényesült a megyei bíróság 1953. január 1. napja (a Csjt. életbelépése) utáni házasságjogi gyakorlatában a nevelő funkció. E vizsgálatot a házasság keletkezésével, tartalmával és bírói megszüntetésével kapcsolatos kérdések szempontjából eszközöljük, szem előtt tartva a nevelő funkció célját (a dolgozók törvénytiszteletének megszilárdítása, a tudatbéli csökevények felszámolása, a szocialista jogtudat kialakítása).

III.

1. A házasság kötését illetően a bíróság a Csjt. házasságkötésre vonatkozó szabályainak a szocialista törvényesség szellemében való alkalmazásával nevelő törvénytiszteletre a dolgozókat. A megyei bíróság e feladatát elsősorban az érvénytelenítési perekben látja el, ahol is a kettős házasságot kötő feleket a perköltség viselésére való kötelezéssel neveli a *monogamia elvének* jövőbeni tiszteletbentartására (másféle érvénytelenítési per ui. az eddigi gyakorlatban nem fordult elő). A feladat nagyobb része azonban e vonatkozásban a büntető bíróságra hárul, amelynek példamutató ítéletekkel kell a házassággal szemben e maximális felelőtlenséget tanúsító feleket sújtani. — Emellett a bontó ítéletek jelentős része is értékeli a házasságkötés körülményeit, s igyekszik a felekre nézve a szocialista házasság intézményével szemben tanúsított felelőtlenségük konzekvenciáit levonni.

A tudatbéli csökevények elleni harcban több ízben róttá meg a megyei bíróság különilletékekkel, perköltséggel, s egyéb jogkövetkezményekkel (pl. névviselés megvonása stb.) azokat a nőket, akik a házasságban csupán munkanélküli megélhetést biztosító menedéket láttak, vagy kiutat a rossz anyagi viszonyokból. Egyhávi jövedelmét megközelítő különilletékekkel sújtotta a bíróság azt a nőt, aki csak azért kötött házasságot a 20 évvel idősebb férjjel, mert neki semmije sem volt, férjének viszont sütőüzeme, s háza. Időközben azonban a férj üzemét államosították, mire a feleség megszakitotta az életközösséget vele, annál is inkább, mert a nevezett fél házat nővéreire ruházta át; elhagyta pedig férjét akkor, midőn az súlyos betegségbe esett, s a feleségnek ápolnia kellett volna őt (P. 20.735/1954.). Más esetben, midőn a feleség azzal indokolta 17 évvel idősebb, 4 hold földdel és házzal rendelkező férjével kötött házasságát, hogy »megúnta a nincstelenséget«, a bíróság megállapította, hogy a felek házassága »tipikus bürzsoá szemléleten alapuló érdekházasság« volt, s ezért mindkettőjükre különilletéket rótt (P. 20.407/1954.ö. — A tudatbéli csökevények elleni harcot szolgálják azok az ítéletek, amelyek a szocialista erkölcsbe ütköző házasságnak tekintik azokat a házasságokat, amelyeket kölcsönös vonzalom nélkül, a szülők, hozzátartozók befolyására kötöttek. (Pl. a P. 20.322/1954. sz. ítélet). E házasságkötés sérti a házasságkötés önkéntességének és szabadságának szocialista erkölcsön alapuló elvét, s ilyen helyzetben még a múlt apai hatalom kísért. Helytelenül járt el azonban a bíróság akkor, amidőn a vonatlatom nélkül, csupán anyja rábeszélésének engedve házasságot kötő, 29 éves nővel szemben mellőzte a különilleték kiszabását azzal, hogy a szocialista erkölcs itt nem szenvedett komoly sérelmet (P. 20.049/1954.). A 29 éves, egészséges, munkaképes

¹⁰ Révai: id. m. 591. l.

nőnek elég önállóan kell lennie ahhoz, hogy függetleníteni tudja magát szülei illetéktelen befolyásától; legfeljebb egészen fiatal feleknél lehet ilyenkor a különilletéktől eltekinteni. Ugyanakkor azonban helyesen állapítja meg egy másik ítélet, hogy a házasságkötés kérdését a fiataloknak szüleikkel is meg kell beszélniök, s ezért különilletékkal róttá meg azokat a 20—22 éves feleket is, akik e tényt szülei előtt eltitkolva, megfontolás nélkül kötöttek házasságot (P. 21.744/1954.). Alátámasztja e döntés helyességét az is, hogy a Csjt. 10. §-a szerint a kiskorúak házasságkötésénél a gyámhatóság is köteles a szülőket az engedély megadása előtt meghallgatni. Nem befolyásolhatják azonban a feleket házasságkötésükben mások sem. Így különilletéket szabott ki a bíróság azzal a férjjel szemben, aki hivatali felettéseinek befolyására kötött házasságot (P. 20.386/1954.).

A szocialista jogtudat kialakításának szolgálatában állanak a házasságot meggondolatlanul kötő feleket joghátrányokkal megrovó bontóítéletek. Ezért ahol a felek közt nagy a korkülönbség, a bíróság gondosan vizsgálja azt, hogy a feleket nem terhelheti-e meggondolatlanság a házasságkötésnél. Az általánosítás természetesen veszélyes, s így vitatható annak az ítéletnek helyessége, amely a kötést megelőzően már 9 hónapja együttélő felek közül a férfit azért sújtotta különilletékkal, mert meggondolatlanul kötött házasságot nála 16 évvel idősebb nővel (P. 20.115/1954.). Nézetünk szerint úi. a felek házasság előtti, majdnem egy éves intenzív kapcsolat alatt eléggé megismerhették egymást, s így a férj részéről meggondolatlanság aligha forog fenn. Helyes viszont az az ítélet, amely a 18 évvel idősebb nővel kötött házasságot nem minősíti meggondolatlanak, hiszen a férj e különbségről a kötéskor is tudott, s a felek közti harmónia megbomlását a férjnek egy idegen nővel kezdett kapcsolata eredményezte. (P. 21.014/1954.). Ugyancsak nem látott a bíróság meggondolatlanságot fennforogni abban az esetben, mikor a férfi arra hivatkozott, hogy 15 évvel idősebb felesége az ő szexuális igényeit nem tudja kielégíteni, úi. — mint az ítélet megállapítja — a házasság szerelmi házasság, s a férj, mint aki a kötéskor orvostanhallgató volt, különösen tudhatta, hogy idősebb felesége 10 év múlva már ez igények kielégítésére aligha lesz képes (P. 20.823/1953.). — Meggondolatlanak minősíti a bíróság azokat a házasságokat, amelyeket a felek igen fiatal korban (20—23 év), rövid ismeretség után kötnek (P. 20.408/1954.). E tekintetben azonban óvatosan kell a különilleték nevelő eszközével bánnunk, s helytelen az a tendencia, amely az egész fiatal korban kötött, s nem sikerült házasságokat általában meggondolatlanak hajlandó minősíteni. Helytelen pedig azért, mert jogunk a 18 éveseket házasságkötésre alkalmasnak minősíti, a 20. évet betöltött polgárokat pedig már egyenesen gyermektelenségi adó fizetésére kötelezi. A házasságkötésre engedélyt adó gyámhatóság felelősségét veti fel az az ítélet, amely megállapítja, hogy a 16 éves nő meggondolatlanul lépett a házassági kötelekbe (P. 20.680/1954.). Természetesen éppen ezért a különilleték kiszabását a bíróság mellőzte. — Meggondolatlanak minősítette a bíróság azt a házasságot, amelyet a férj a súlyosan beteg nővel, ezt tudva, de a következményekkel nem gondolva, kötött. Itt a felek vonzalma és a társadalom érdekei kerültek szembe egymással. A felek nem gondoltak arra, hogy a nő súlyos tbc-je a kívánatos nemi kapcsolatot, s így a gyermekek nemzését gátolja, illetve az esetleges ivadékok egészségét súlyosan veszélyeztetheti. E meggondolatlanság miatt a bíróság a férjet különilletékkal sújtotta, s a nőt csak teljes munkaképtelensége miatt mentette fel ez alól (P. 20.167/1954.). Ez az eset megint egy-

szer felveti a házasságot megelőző kötelező orvosi vizsgálat problémáját. — Megrótta a feleket a bíróság azért is, mert a házasságkötést megelőzőleg nem tájékoztattak kellően egymás személyi viszonyai felől. Adott esetben 1 hónapi felületes ismeretség után kötöttek házasságot, s így a feleség nem tudta megállapítani azt, hogy férjének külföldi kapcsolatai vannak, amelyeket felhasználva azután, a házasságkötést követően külföldre, ismeretlen helyre távozott (P. 20.473/1954.). Ugyancsak meggondolatlansága miatt sújtotta különilletékkel a bíróság azt a férjet, aki a nővel házasságközvetítő közbelépésével, kétheti ismeretség után kötött házasságot, s így nem győződhetett meg annak tompa-elméjűségéről. (P. 20.711/1954.). Itt merül fel a hivatásos házasságközvetítő szerepének kérdése társadalmunkban. Jogszabályaink e tevékenységet nem tiltják, de a múlt érdekházasságainak létrehozásában közreműködő ez a foglalkozás társadalmunkban létjogosultságát veszti. Elveszti pedig azért, mert a dolgozók kollektívájában élő embereknek a párválasztásnál e közreműködésre nincs szüksége, másrészt a személyes vonzalom a kötés előtt e gyorsan létrehozott házasságoknál aligha alakulhat ki, de egyébként is, a szocialista házasság méltóságát sérti a házasságkötés céljából való ismeretség pénzért való közvetítése.¹¹ Ezzel való foglalkozás tehát, melynek a termelő munkához semmi köze sincs, már jelenleg is csak megtűrt lehet társadalmunkban. — Más ítéleteiben rámutat a bíróság azoknak a kötéseknek meggondolatlanságára, amelyeket a felek a nemi ösztöntől hajtva, lelki vonzalom nélkül kötöttek. A házastársban nem lehet csupán nemi partnert látni. A házastársnak az élet küzdelmeiben hűségesen kitartó élettárs hivatását kell betöltenie. (P. 20.347/1954.). — Végül felvetődik az a kérdés is (P. 20.724/1953.), vajon meggondolatlan-e az a házasságkötés, amelyet a férfi személyes vonzalom nélkül, csupán azért köt, mert mint apa »becsületbeli kötelességének« tekinti azt, hogy a gyermek anyjával keletkezett nemi kapcsolatára a házasság pecsétjét rányomja. E kérdés a polgári társadalmakban persze más elbírálást nyer, mint nálunk. Ott az apa e tényével ad nevet gyermekének, s az anyát ezzel mentesíti a polgári előítéletek hátrányos következményei alól. Nálunk azonban ezek az indokok elesnek. A gyermekre a szülők házasságkötésének hiánya hátrányt jogilag nem jelent, ami viszont a nő becsületének megmentését illeti, kétségtelen ugyan, hogy társadalmunk egyedül a házasságot tartja a férfi és nő helyes és kívánatos életközösségi formájának, de ugyanakkor az egyedülálló anyával szemben joghátrányok nem érvényesülnek, s a nevezett a termelő munkában való részvételével társadalmunkban a legmagasabb megbecsülést is kiérdemelheti. A csupán e fenti indokból kötött házasság tehát meggondolatlan, s a gyermek érdekeit sem szolgálja, hiszen hiányzik belőle a helyes együttes gyermeknevelés erkölcsi alapja: a felek vonzalma.

2. A házasság tartalma, mint azt a Csjt. Általános indokolása kiemeli, a felek egyenjogúságán épül fel. Az Alkotmány és a Csjt. szabályainak tiszteletbentartására nevel ezért az az ítélet, amely a férjet perköltséggel, s különilletékkel rótta meg, mert feleségét a közös háztartási kasszából való »lopással«

¹¹ A házasságközvetítői díj a múlt gyakorlata alapján bíróilag ma sem érvényesíthető (K. 8175/1926. Grill új Dt. XXI. 653.), csupán a megbízási viszonyból eredő készkiadások. A jövőre nézve azonban helyes volna az ilyen szerződést szocialista erkölcsi normába ütközőnek, s így érvénytelennek minősíteni, a fenti indokok alapján.

vádolta, felesége elől a padlást elzárta, s így a felperesnőnek »másodlagos helyzetben való tartása« (P. 21.875/1953.), a nőnek kapitalista viszonyok közt jelentkező »alárendeltségére, függőségére, kiszolgáltatottságára« utal (Csjt. Ált. ind.). Megjegyzendő azonban, hogy a törvényiszteletre nevelés, valamint a tudatbeli csökevények elleni harc szolgálatában rámutathatna a bíróság arra is, hogy a feleségnek a férj általi bántalmazása szintén a múlt rosszemlékű hagyatéka.

A házasság célját a Csjt. Ált. indokolása a következőkben rögzíti: a házasságnak »a szocialista erkölcsön alapuló célja az, hogy a házastársak *valódi és teljes életközösségre* lépve *egymást támogassák és gyermekeiket a szocialista társadalom építésére és továbbfejlesztésére alkalmas emberekké neveljék*«. (Kiem. P. E.) Miután ez a deklaráció a házasság egész tartalmára jellemző, a vonatkozó anyagot ennek alapján tárjuk fel.

A feleknek elsősorban *valódi életközösséget* kell teremteniök. Nem valódi az, ha annak csak látszata áll fenn, vagy még annyi sem. Látszatházasságnak minősül az a házasság, ahol a felek csak a külszín megóvása kedvéért tartják fenn az életközösség külső jeleit (pl. közös fedél alatt való lakás, együttesen tett látogatás az ismerősöknél), de főleg az, ahol a felek az életközösség külső jeleit is megszüntetve élnek már hosszabb ideje külön. A bíróság előtt e házasságok bő választékban jelentkeznek. Leggyakoribbak a 2—3 évig tartó különélések, s nem ritkák a 25—30 évesek sem. (P. 21.594/1954—20.544/1954.). Az ítéletanyagból kitűnőleg úgyszólván valamennyi ilyen esetben az a helyzet, hogy a felek egyike, vagy mindkettője házasságon kívüli életközösségben él, amelyből esetleg már gyermekek is születtek. Sajnos a felek ennek ellenére is csak sokszor hosszú idő után tesznek kísérletet e még függő kötelékek bírói felszámolására. Ennek folytán természetesen tényleges viszonyuk legalizálására sem kerülhet sor. Előfordul, hogy az életközösség legalizálására, s így a fennálló kötelék bontására csak akkor tesznek lépéseket, ha olyan kényszerhelyzet elé vannak állítva, mint az a férj, aki a bontóper azért indította meg, mert élettársra kijelentette, hogy őt, a 73 éves öregembert csak úgy hajlandó tovább gondozni, ha vele házasságot köt (P. 20.544/1954.). E jelenségek arra utalnak, hogy többen még mindig nincsenek eléggé tudatában annak, hogy új társadalmunk a házasságban való együttélést tekinti kívánatosnak, szemben a házasságon kívüli életközösséggel (indoka ennek részben az ellenséges propaganda, részben az, hogy jogunk az életközösséghez is fűz joghatásokat). Ezért kívánatos volna, hogy bíróságaink — ha ennek szüksége mutatkozik — az egész eljárást oly módon vezessék le, hogy abból kitűnjék, hogy társadalmunk, ha nem is bélyegzi meg a házasságon kívüli életközösséget, de semmiestre sem tekinti egyenrangúnak a házassággal. Ennek kihangsúlyozására különösen olyan esetben van szükség, mind a bontó eljárás során, mind az ítéletben, amikor a feleknek már régen módjuk lett volna a házasság felbontását eredményesen kérni (hiszen a hosszú különélés folytán az már hosszabb ideje csupán pusztá köteléknek tekinthető), de ezt nem tették azért, mert egyáltalában nem találták fontosnak azt, hogy házasságon kívüli életközösségüket legalizálják. Ilyen esetekben rá kell mutatnia a bíróságnak arra, hogy az a nézet, amely a házasság jelentőségét lebecsüli, azt felesleges nyúgnek tekinti, s elegendőnek tartja a házasságkötés nélküli életközösséget is, a szocialista erkölcsbe ütközik. — A házasság primátusának elve szempontjából vitatható azon ítéleti indokolás helyesége, amely a közös kiskorú gyermeket azzal hagyta apjánál és annak élettársánál, hogy a pedagógus férj felettes hatósága tud a viszonyról, s ha rá mégis

gyermek nevelését bizza, úgy nyilván rá lehet bízni a saját gyermek nevelését is (P. 22.030 1954.). Kérdés ui., hogy helyes-e a feleites hatóságnak e helyzet felett szemethúnyó magatartása, s emellett további kérdés, vajon e helyzet a kiskorú erkölcsi fejlődését illetően teljesen veszélytelennek minősíthető-e? Mindenesetre azonban pozitívum ez ítéletben, hogy a bíróság itt más állami szerveknél érvényesülő nézetekre is felfigyelt, ez ui. feltétele az eredményes nevelő munkának.

A teljes életközösség egyaránt feltételezi a lelki és testi kapcsolatot, bár kétségtelen, hogy az előbbi súlya döntőbb. A lelki kapcsolat ui. maga után vonja az utóbbit, hacsak nincsenek annak a felek korában, vagy egészségi állapotában rejlő akadályai, míg megfordítva ez kevésbé áll. Kevés a remény a nemi ösztön hatására kötött házasságoknál a komoly lelki kapcsolat kialakulására, mint azt több ítélet bizonyítja (P. 20.388 1954.—20.347/1954.). Viszont mikor a 67 éves férj csak azért kér bontást, mert 58 éves felesége nem kíván vele közösülni, a bíróság a keresetet elutasítva helyesen állapítja meg, hogy ebben a korban a férj panasza már nem lehet komoly és alapos ok a bontásra, már csak azért sem, mert a felek 1925. óta élnek együtt, 1948. óta házasságban, külön csak pár hónapja, az érzelmi kapcsolat még nem szakadt meg köztük, s így összebékülésük remélhető (P. 20.145/1954.). Természetesen, ha fiatal felek közt van akadály a nemi kapcsolatnak, úgy helyes lehet a bontás, hiszen az előbbi hiánya az érzelmi kapcsolatot, de a felek egészségét is veszélyeztetheti, nem beszélve arról, hogy a házasság alapvető célját, a gyermeknemzést és gyermeknevelést megghiúsítja. A bíróság felszámolta azt a házasságot, amelyben a felek vonzalma ugyan nem hiányzott, de a nő súlyos betegsége a normális nemi kapcsolatot kizárta. »A házasság tartalma és célja — mondja az ítélet (P. 20.167/1954.) —, hogy a felek normális nemi életet élve gyermekeket nemzzenek és neveljenek fel. A peres felek házassága ezen rendeltetésének nem felelt meg, sőt a tökéletlen nemi közösülések, a nem normális nemi élet az idegrendszerre is behatással lehet, ami a dolgozó felperes munkáját károsan befolyásolhatja«. — Ahol viszont az érzelmi kapcsolat meglazulása orvosolhatónak látszik, s nincs adat arra, hogy a testi kapcsolat tekintetében nehézségek állnának fenn, a bíróság elutasította a bontókeresetet. Ez esetben ugyanis éppen a bíróságnak sikerült tisztáznia a felek közti érzelmi kapcsolat meglazulásának okát (a feleség elhitte férje hűtlenségéről terjesztett alaptalan pletykákat, s így alappal remélhető az érzelmi kapcsolat teljes helyreállása). (P. 21.891/1954.). Ez utóbbi viszont, normális esetben, a testi kapcsolat újbóli felvételével jár, tehát az életközösség újbóli teljessé válását fogja eredményezni. E per egyébként szép példája annak, hogy hogyan nevelhet helyesen a bíróság nemcsak ítéletével, de már az eljárás folyamán is, midőn maga bizonyítja be a felek egyikének, hogy helytelen magatartást tanúsított akkor, midőn a házastársáról elterjedt rágalmat elhitte anélkül, hogy annak valóságáról meggyőződött volna.

A valódi és teljes életközösség létrehozása előfeltétele annak, hogy a házastársak a házasságot erkölcsi tartalommal megtölteni képesek legyenek. E tartalom azon egységbe fonódó jogok és kötelezettségek tiszteletbentartásából adódik, amelyek a házasság kettős céljának megvalósulását lehetővé teszik.

A házasság egyik célja az, hogy a felek egymást kölcsönösen támogassák. Ennek megvalósulását a kölcsönös hűség biztosítja, ami magában foglalja a nemi hűséget és a kölcsönös megbecsülést. (Legf. B. Pf. 20.023/1954.). Erre kell a bíróságnak a dolgozókat nevelni.

A nevelő munkában helyesen figyelt fel a bíróság a *házastársi nemi hűség* szocialista erkölcsi és jogi parancsával szemben álló ellenséges, de legalább is cinikus nézetek megnyilvánulására, amelyek végeredményben a szocialista házasság intézményét támadják. Így különilletéssel, s egyéb joghátrányokkal sújtotta a feleséget, aki az őt erkölcstelen életmódjára figyelmeztető ismerős előtt oly nyilatkozatot tett, hogy: nálunk »most szabad szerelem van« (P. 20.364/1954.). E kifejezetten ellenséges nézet mellett más veszélyes, cinikus nézetek is kifejezésre jutnak. Megbélyegezte a bíróság azt a 30 éves férjet, aki felesége előtt a szocialista házasság intézményét semmibevevő módon kijelentette, hogy »jóképű vasutas vagyok, szeretnek a nők, jó partit fogok csinálni« (P. 20.472/1954.). Különilletéssel sújtotta azt a férjet is, aki mikor házasságkötése előtt figyelmeztették, hogy helytelen az, hogy egy sánta nővel, vonzalom nélkül köt házasságot, a nő vagyonára utalva kijelentette: »tudom mi ebben a taktika« (P. 20.952/1954.). Nem elegendő azonban az ellenséges, cinikus nézetek feltárása, de szükséges volna a különilletéknek ilyen esetben súlyosabb mértékben való alkalmazása, s ellenséges nézetek esetén a körülmények mérlegelése mellett az ügyészség figyelmének is a felhívása.

Helyesek a bíróságnak azok az ítéletei, amelyek a különös erkölcstelenséget minden rendelkezésre álló eszközzel megbélyegezni, s ezáltal példát statuálni igyekeztek. Különilleték és perköltség kiszabásán kívül a névviselés jogát sem adta meg a bíróság annak a nőnek, aki férjének 1951-ben kezdődő katonai szolgálata idején, néhány hónap alatt 3 idegen férfivel tartott fenn egymásután nemi viszonyt (P. 20.641/1954.). Magas különilletéssel sújtotta azt a férjet, aki a házas-életközösség megszakadása után idegen nővel lépett életközösségre, majd az életközösség tartama alatt egy másik helységben lakó nővel tartós nemi viszonyt kezdett, s emellett ismét más földrajzi helyen élő feleségével rövid időre az életközösséget visszaállította (P. 21.017/1954.). Súlyosan ítélte meg a bíróság azt az esetet is, midőn a nő egy férfivel folytatott nemi viszonyát házasságkötések sem szakította meg, hanem azt a házassági életközösség idején, majd annak megszűnte után is változatlanul fenntartotta (P. 20.411/1954.). Helytelen volt azonban az, hogy a nőt 792 Ft havi fizetése mellett, más méltánylást érdemlő tény hiányában csak 300 Ft különilletéssel sújtotta akkor, midőn az a házas együttélés alatt 8 éven át szakadatlan nemi viszonyt tartott fenn idegen férfivel (P. 21.554/1954.); e döntésben ui. nem jutott kifejezésre kellőleg a társadalom erkölcsi rosszállása azzal a feleséggel szemben, aki 8 éven át nevelésére törekedett, megalázta férjét és bűnös titkolózásával megakadályozta azt, hogy esetleg férjével együtt segítsenek ezen a szocialista házassági erkölcsöt arcultó állapotban. A bontóítélet különilletéssel róta meg — igen helyesen — azt a férjet is, aki hozzájárult ahhoz, hogy felesége közös lakásukon férfitárogatókat fogadjon (P. 20.158/1954.). Helytelen azonban, hogy a bíróság általában nem értékeli súlyosabban annak a házassági hűséget megszegő félnek a magatartását, aki ezzel más házastársak családi békéjét is felborítja (kivéve a P. 20.411/1954. sz. ítélet).

A *kölcsönös megbecsülés* legsúlyosabb sérelmeként értékelte a bíróság a házastárs élete ellen törést, s ennek kifejezésre juttatása céljából eltért attól a gyakorlattól, mely szerint, ha a feldúltság az egyik házastárs súlyos bűncselekménye okából következik be, a különilleték kiszabása mellőzendő, mert a nevezett fél cselekményéért úgyszólván megbűnhődik (P. 21.554/1954.). — De ilyen súlyos sérelmet jelent a házastársak egyikének durva bántalmazása is. Vitatható ezért

annak helyessége, hogy a bíróság, tekintettel a 30 éves különélésre, mellőzte a különilletéknek a férjjel szemben való kiszabását, jóllehet az életközösséget az bontotta meg annakidején, hogy a férj feleségét az ajtó mellé kikötötte és durván ütlegelte (P. 20.544/1954.). Persze itt a férj 74 éves életkorára tekintettel egyéni nevelés már kevésbé lehetséges, de az általános nevelés célzata indokolta volna a kiszabást. — A kölcsönös megbecsülés kötelessége szenvedett súlyos sérelmet akkor, midőn a férj feleségét házastársi méltóságában azzal alázta meg, hogy annak távollétében ingóságait, minden ok nélkül, a nő apjának házához szállította. »Az önértetében megsértett és megalázott feleségtől« — mondja az ítélet (P. 20.734/1954.) — nem lehet elvárni, hogy férjéhez, aki egyébként a házassági hűséget is megszegte, visszatérjen. Szintén házastársi méltóságában alázta meg férjét az a nő, aki férje ingóságait (ágyát és ruháit) az udvarra dobálta ki (P. 21.404/1954.). Különilletéssel sújtotta a bíróság azt a férjet is, aki feleségét testi bántalmazással fenyegetve, bontó perben való felhasználás céljából oly nyilatkozat megírására kényszerítette, amelyben az beismeri, hogy a házastársi hűséget megszegte (P. 20.776/1954.). A kölcsönös megbecsülés parancsát sértette, s a házaélet tisztaságát mocskolta be az a férj, aki míg felesége kórházban gyermekágyban feküdt, lakásukon idegen nővel közöszült, s feleségét kórházban létének ideje alatt egyszer sem látogatta meg. A bíróság itt is különilletéket szabott ki (P. 21.257/1954.). Ugyancsak helyesen sújtotta különilletéssel a bíróság azt a férjet, aki a bíróság előtt felesége leánykori viselkedésére olyan, bizonyítani meg sem kísérelt, tényállításokat tett, amelyek a nőt valóság esetén megvetésnek tennék ki (P. 20.249/1954.).

A kölcsönös házastársi támogatás, mint a házasság egyik alapvető célja, jelentős részben a háztartás anyagi szükségleteinek biztosítására vonatkozik. Mindkét házastárs köteles e cél érdekében ereje megfeszítésével dolgozni. A munkán felépülő társadalmunkban súlyos bűn a munkakerülés, s ezért a munkakerülő házastársat a bontó ítéletben a bíróság különilletéssel róttá me (P. 20.076/1954.). Ugyanakkor helytelen volt az a döntés, amely a munkakerülő férjet csekély keresetére hivatkozással nem róttá meg külön illetéssel, annak ellenére, hogy megállapítást nyert, hogy a feleség éppen férje megtartása miatt volt kénytelen a házasság anyagi terheinek aránytalanul nagy részét magára venni (P. 20.481/1954.). — A házastársi támogatás kiterjed az egyik fél által a szocializmus építésében közvetlenül végzett munka eredményességének elősegítésére is. Felbontotta ezért a bíróság annak az írónak a házasságát, akit felesége kispolgári beállítottsága folytán nem támogató szocializmust építő munkájában, sőt a munkáját gátolta. A különilleték kiszabását a bíróság adott esetben csak azért mellőzte, mert a feleségnek, mivel tanulmányait végzi, keresete nincs (P. 20.951/1953.). — Erkölcsi rosszallását fejezte ki a bíróság azzal a feleséggel szemben, aki férjét, a kiváló pedagógust, annak ellenére, hogy magának kereső foglalkozása nem volt, munkájában nem támogatta, sőt mivel férjét társadalmi vonalon való tevékenykedése rendkívül lefoglalta, mint ún. elhanyagolt asszony idegen férfivel kezdett kapcsolatot. (P. 20.677/1954.). — A kölcsönös támaszkodásnak, abban is meg kell nyilvánulnia, hogy a magasabb műveltségű házasság az alacsonyabb műveltségű szellemi nivóját a magáéhoz közelebb hozza. Elutasította ezért a bíróság a férjnek arra alapított bontókeresetét, hogy őt felesége műveletlensége következtében nem érti meg, az ő törekvéseit nem tudja méltányolni, s megállapítja, hogy a férjnek oda kellett volna hatnia, hogy alperesné továbbképezze magát, s erre neki minden lehetőséget meg kellett volna

adnia. (P. 20.742/1954.). — E kölcsönös támogatásnak a legnehezebb anyagi viszonyok közt is érvényesülnie kell. »Az életközösség megszakítására nem eleendő és komoly ok — mondja egy ítélet (P. 21.749/1954.) — az, hogy a házastársak nehéz anyagi körülmények közt élnek, mert éppen itt lép előtérbe a házastársak azon kötelezettsége, hogy egymást nehéz körülményeik közt is támogassák«. De nem feltétlenül komoly ok az egyik fél betegsége sem. »Egy-magában az — mondja egy ítélet (P. 20.167/1954.) — hogy az alperes beteg... a házasság felbontására komoly és alapos okul nem szolgál. A felperes a házasság megkötésekor tudott alperesnő betegségről, s ha mégis házasságot kötöttek, akkor a házasságkötéssel kapcsolatban vállalnia kell a Csjt. 24. §-ában írt kötelezettséget, mely szerint a házaselek egymást támogatni kötelesek, ami magában foglalja a betegségben való gondozást, ápolást is«. Más esetben a feleség azon állítását, mely szerint férje mellett az élet elviselhetetlen, mint a feleség neuraszténias túlérzékenységre visszavezethető panaszt nem értékelté alapos és komoly bontóokként, de felhívta a férj figyelmét arra, hogy idegbeteg feleségéhez szeretettel kell közelednie (P. 20.456/1953.). — A felek támogatási kötelességének és a szülőtiszteletnek és támogatásnak egymáshoz való helyes viszonyára tanítanak azok az ítéletek, amelyek különilletéssel sújtják azon feleket, akik a házastársukat szüleik sértő magatartásával szemben nem védik meg. Nem oktatta ki azonban a bíróság a kettő közötti helyes viszony mibenlétére — igen helytelenül — azt a felet, aki kijelentette, hogy feleségével addig nem élhet együtt, míg szüleit támogatnia kell, s nem mutatott rá arra, hogy magatartása a Csjt. szabályait sérti, amennyiben e törvény a házastárs tartásának kötelezettségét a szülők tartásának kötelezettsége elé helyezi. (P. 20.690/1954.).

A házasságnak ez a célja összefonódik a másikkal, hiszen a helyes *gyermeknevelés* legtöbbször csak a felek kölcsönös támogatása mellett lehet maradéktalanul biztosítva. A bíróság e cél érdekében kétirányú nevelő munkát kell végezzen: a) egyrészt rá kell mutatnia arra, hogy a *gyermeknevelés a házasság alapvető célja*, b) másrészt be kell vinni a köztudatba, hogy ennek eredményességét a *felek kölcsönös áldozatkészsége biztosítja*.

Az előbbi irányú munkát végezte az az ítélet, amely azon okból is különilletéssel sújtotta a feleséget, hogy az — vonzalom hiányára hivatkozva — megtagadta a házasság említett céljának megvalósulását (P. 20.322/1954.). Más-kor a különilleték kiszabását az indokolta, hogy a férj tagadta meg a nemi kapcsolat folytatását azzal, hogy mivel felesége még csak 19 éves, ő még nem akar gyermeket (P. 21.222/1953.). Más esetben a bíróság azért bontott, mert az egyébként fiatal, egészséges feleség kijelentette, hogy férjétől nem akar gyermeket, mert első házasságából már vannak gyermekei, s »nincs értelme, hogy két férfitől legyenek gyermekei« (P. 20.605/1953.). De ugyancsak bontott a bíróság akkor is, ha a felek akaratától független körülmények, pl. a nő méhének fejletlensége akadályozta a nemzést, s a férj gyermeket szeretett volna. (P. 20.159/1954.). Természetesen nem minősülhet bontóoknak ilyen tényállás idősebb korban, itt ui. a gyermeknemzés kivételes jelenség (P. 20.145/1954.). — Annak ellenére, hogy a bíróság, ha a felek akaratán kívülálló okból előálló gyermektelenség miatt bont, nem szab ki különilletéket, vitás annak az ítéletnek helyessége, amely a különilleték kiszabását ez okból mellőzte, de ugyanakkor megállapította, hogy a felek különülésük után mindketten szerelmi viszonyt kezdtek idegen személyekkel (P. 20.859/1954.). A felek akaratától független gyermektelenség ténye folytán beállott elhidegülés és életközösségszakítás ui. nem

lehet jogos indok szerelmi viszony kezdésére. A feleknek ez esetben módjuk lett volna házasságuk felszámolását kérni, s ezt követően a nevezett személyekkel új házaséletet kezdeni.

Az utóbbi irányban végzik a nevelő munkát azok a döntések, amelyek oly indokkal utasítják el a bontási kérelmet, hogy a felek közt az érzelmi kapcsolat nem szűnt meg teljesen, s a nevezetteknek a gyermekek érdekében együtt kell maradniok. Így döntött a bíróság, midőn ugyan a férj szándékosan és jogos ok nélkül hagyta el feleségét, de a felek mindezüdig érzelmileg harmadik személyek irányában foglalva nincsenek (P. 20.298/1954.). Máskor azzal utasította el a bontókeresetet, hogy a feleknek a mindkettőjük által szeretett örökbefogadott gyermek érdekében kell együttmaradniok, hiszen a gyermeknek keresztül az érzelmi kapcsolat lehetősége is fennáll (P. 20.986 1954.), vagy azzal, hogy a felek rövid ideje élnek külön, a diszharmónia oka a férj zárkózott természeté, viszont kisgyermeküket nagyon szeretik, s arról most is egyaránt gondoskodnak (P. 20.879 1954.). A gyermekét szerető féllal szemben eredményes nevelő eszköz az, hogy ha a bíróság a gyermekéért több áldozatot hozó másik félnél helyezi el azt, mert ez a másik félben felébresztheti a gyermek iránti fokozottabb felelősség érzetét, s ez pedig a feleket újra összhozhatja.

3. A házasság bontással való megszüntetése kapcsán a bontás alkalmával használt nevelőeszközök mikénti alkalmazását kell vizsgálnunk.

a) A különilleték, mint nevelőeszköz alkalmazása ma még sajnos eléggé kevésbé váltotta be a hozzáfűzött reményeket, s így ez eszköz helyes alkalmazásának módja ma központi probléma. Vannak nézetek, melyek szerint ez intézmény megszüntetése sem lenne helytelen. Figyelemmel azonban a szovjet példára, mely szerint a hasonló intézmény ott megfelelőnek bizonyult, arra kell törekedni, hogy e nevelő eszköz mind meggyőzőbb erejű és mind egyéniesítőbb alkalmazásával azt komoly nevelő hatásúvá tegyük. Mikor szabott ki a bíróság különilletéket: erre tanulmányunk feleletet ad. Itt csak mellőzésének rendszerinti eseteivel kívánunk foglalkozni, szem előtt tartva, hogy jogunkban ennek kiszabása szabály és nem kivétel (Lf. B. VII. sz. polg. elvi döntése). Mellőzte a kiszabást a megyei bíróság: midőn a felek a házasságkötéskor igen fiatal koruk (pl. 16 év) miatt (P. 20.680/1954.—3.880/1952.), vagy elmebeli fogyatékoság folytán nem voltak tisztában a házasságkötés teljes jelentőségével (P. 20.711/1954.);

mikor a házasság a feleken kívülálló ok folytán szenvedett hajótörést, pl. külön helységben levő munkahely, hádifogság folytán. A különilleték mellőzése azonban ilyen esetekben csak akkor helyes, ha a kényszerű távollét alatt az elhidegülés teljessé vált. Ha azonban e folyamat pl. csak a férjnek hádifogságból való visszatérése után fejeződött be, azáltal hogy a felek mindkettője nemi erkölcstelenségbe süllyedve elégitette ki sexualis szükségleteit, úgy a különilleték kiszabandó, hiszen a felek ezirányú, házasságellenes magatartása tetőzte be az elhidegülést;

midőn a feldultság az egyik fél bűncselekményére vezethető vissza (ha azonban e bűncselekmény a másik házasság ellen irányul, pl. élete ellen való törés, úgy — mint azt a VII. sz. polg. elvi döntés is kiemeli — a különilleték nem mellőzhető);

midőn a feldultságot az egyik fél hűségsgéje, s idegen személlyel való életközösségre lépése eredményezte, azzal a féllal szemben, aki csak mintegy erre feleletül, utóbb lépett életközösségre más személlyel (P. 21.503/1953.). Per-

sze ilyenkor vizsgálándó, hogy vajon nem ez utóbbi magatartása eredményezte azt, hogy az életközösség visszaállíthatásának utolsó reménye is meghiúsult. Emellett ilyen esetben arra is figyelemmel kell lenni, hogy az egyik fél jogtalan cselekménye nem jogosítja fel a másikat hasonló magatartásra;

midőn a fél súlyos betegség (P. 20.167/1954.), vagy öregség (P. 20.603/1954.) folytán munkaképtelenné vált. Természetesen idős embernél, munkaképessége esetén kiszabott különilleték egyéni nevelő szerepének kisebb jelentősége van, s itt inkább az általános nevelő célzat jön figyelembe;

midőn a felek rossz anyagi viszonyok közt vannak, pl. időleges munkanélküliség (P. 20.763/1954.), alkalmi napszámból való élés (P. 3.206/1952.), vagy annak folytán, hogy nincs képesítésüknek (adott esetben gépkocsivezetői, varrónői szakképzettség) megfelelő munkájuk (P. 20.605/1953.). A fenti mentesítési okok helyessége azonban vitás. A kirovás mellőzése indokolt, ha a csekély jövedelem csökkent munkaképesség következménye, de a többi ok aligha szolgálhatnak mentesítésre akkor, midőn országunkban minden munkásközre szükség van; s a termelő munka különböző ágainak széles skálája várja a dolgozókat. Viszont helyes a mellőzés akkor, ha az illető fél főiskolai tanulmányokat folytat, s ez vonja el a kereső munkától (P. 20.951/1953.);

az eltartandó gyermekek nagy száma helyes indok a mellőzésre. Ha azonban mostoha gyermekek, vagy az élettárs gyermekeinek eltartásáról van szó, vizsgálándó, hogy azokat szüleik mennyiben képesek eltartani. Helyesen járt el a bíróság, midőn a 11 gyermeket világra hozó és 8 gyermeket nevelő, bár házasságon kívüli életközösségben élő nőt mentesítette a különilleték alól (P. 20.666/1954.). Ez esetben ui. a sokgyermekes anyával szemben érvényesülő megbecsülés mellőzhetővé teszi a házasságon kívüli együttélésel szemben egyébként kifejezendő rosszaló értékitélet kimondását; ezt azonban az ítéletben nyomtatékosan ki kellett volna emelni, mert ellenkező esetben nem domborítjuk ki a házasság primátusának elvét;

helyes indok továbbá a mellőzésre az, hogy a felek oly hosszú ideje élnek külön, hogy nem állapítható meg az, hogy a felek akaratától függő, vagy attól független körülmények eredményezték-e a házasság életközösség megszakadását, s a házasság erkölcsi tartalmának felbomlását;

ellentétes a bíróság gyakorlata abban, hogy vajon kiszabandó-e a különilleték (P. 20.176/1954.), vagy sem (P. 20.171/1954.) akkor, ha mindkét fél egyaránt hibásnak látszik az életközösség felbomlásában, de meg nem állapítható, hogy melyik magatartása indította el végeredményben az elhidegülés folyamatát. Úgy véljük, hogy más mellőzési ok híján a különilleték itt mindkét félre kiszabandó.

b) A másik nevelőeszköz: a házastársi tartás érdemtelenység címén való mellőzése hatékony eszköznek mutatkozik a szocialista erkölcs szabályainak betartásáért folyó harcban.

c) A nő névviselésre való feljogosításának mellőzése szintén a nevelést szolgálhatja. Eltérő azonban a megyei bíróság gyakorlata az esetben, ha a férj a nő névviselési kérelmének teljesítését a bontóperben nem ellenzi. Egyes ítéletek a névviselésre való feljogosítást kizárólag a férj hozzájáruló nyilatkozatával indokolják, míg mások e mellett a nő érdemtelenységét is vizsgálata tárgyává teszik (P. 20.951/1953.). Az előbbi álláspont mellett ugyan kétségtelen, hogy a nevelő hatás elsikkad, mivel azonban a felek a házasságkötéskor szabadon rendezhetik

a névviselés kérdését, ezt — nézetünk szerint — a bontáskor is biztosítani kell részükre. Egyébként is, ha a férjre nézve a nő névviselése nem sérelmes, nyilván nem lesz az sérelmes a társadalomra sem.

d) A gyermekek elhelyezésével való nevelés a bíróság gyakorlatában helyesen nyer alkalmazást, de e döntés kapcsán fel kell hívni a felek figyelmét arra, hogy ez elhelyezés nem feltétlenül végleges, s ha utóbb egyik fél, magatartása folytán, alkalmatlanná válik a gyermek nevelésére, az erre alkalmasabb másik félnél, vagy harmadik személynél fogják a gyermeket elhelyezni.

e) A perköltségnek (valamint a rendes illetéknek) a házasság intézményével szemben felelőtlen magatartást tanúsító félre való kirovása szintén helyesen szolgálja a dolgozók szocialista erkölcsi nevelését.

f) Végül a bíróság a bontóítéletben foglalt házassági vagyoni jogi döntést is sikeresen állította a nevelés szolgálatába, akkor, midőn a házastársi vagyoni közösség megosztásánál a felperesnőre eső részből leütötte azt az összeget, amennyivel neki a közös kiskorú gyermek tartásához hozzá kellett volna járulnia, de kötelelességmulasztása miatt e teher is férjére hárult (P. 20.509/1954.).

IV.

A szegedi megyei bíróságon (illetve akkor még törvényszéken) tehát — mint a fenti anyag igazolja — már a fordulat évének kezdetétől megnyilvánult a törekvés: felhívni a felek figyelmét arra az átalakulásra, amely a család és házasság vonatkozásában végbement. Az Alkotmány, majd a Csjt. életbelépésétől kezdve pedig a bíróság általában helyes irányban gyakorolja e nevelő funkcióját a házassági jogi törvénykezésben. Mégis ki kell emelnünk néhány tartalmi, illetve módszerbeli szempontot, amelyekre — úgy véljük — fokozottabb figyelmet kell fordítani.

1. A *tartalmi vonatkozású megjegyzések* a nevelő funkció három említett főiránya szerint csoportosíthatók:

a) a törvénytiszteletre való nevelés szolgálatában fokozott figyelmet kell fordítani azokra az esetekre, midőn a felek egyike a Csjt. rendelkezéseinek kijátszására maga konstruál bontóókot (pl. a gyermektelen férj idegen nőt teherbeejtve, az egyik fél idegen személlyel életközösségre lépve, vagy kisebb bűncselekményt elkövetve, illetve a felek közti állítólagos ideológiai ellentéteknek a bíróság félrevezetését célzó dokumentálásával kíván bontóókot létesíteni, a házassági köteléktől való szabadulás céljából). Ez esetekben, ha a másik félben megvan a békülési hajlam, a bontási kérelmet el kell utasítani, hacsak ki nem mutatható, hogy ez utóbbi békülési hajlama nem őszinte, hanem vagyoni érdekek, vagy a másik fél bosszántása vezeti őt ennek hangoztatásában;

b) a *tudatbeli csökevények s az ellenséges nézetek elleni harcban* (az újszerű erkölcs megszilárdítása céljából) fokozott figyelmet kell fordítani — s ez következik a márciusi párthatározatból — a szocialista házasságról terjesztett, s házassági perekben is néha feltáruló ellenséges nézetekre, s ez esetben szükséghez képest, fel kell venni a kapcsolatot az ügyességgel. — Emellett erős harcot kell folytatni a házassággal kapcsolatos kispolgári nézetekkel szemben is, s a nevelőeszközök maximális igénybevételével kell e nézeteket képviselő felek tudatába bevinni, hogy az új típusú házasságot nem anyagi érdekek szabják meg. — Vé-

gül ki kell küszöbölünk a felek tudatából azt a mintegy 9 év alatt berögződött képzetet, hogy a házasság közös megegyezés alapján, csupán a felek közös kérelmére felbontható, s éppen ilyen közös megegyezés esetében, ha az életközösség visszaállítását lehetségesnek látja, kell kifejtteni a bírónak a maximális nevelő munkát a felek irányában arra, hogy meggyőzze őket, miszerint házasságtól a társadalom még vár valamit. E munkában különösen fontos az, hogy a bíróság magát az egész eljárást úgy vezesse, hogy már annak során rádöbbenjenek a felek elhatározásuk alaptalan voltára;

c) az új házasságszemlélet kialakításának szolgálatában minden eszközt meg kell ragadni:

a női egyenjogúságnak a köztudatba való bevitelére, különösen a dolgozó parasztság életviszonyai között,

a házasságon kívüli életközösséggel szemben a házasság primátusának kiemelésére mindott, ahol ez szükségesnek látszik, s arra, hogy a felek a bontás esetén jelenleg fennálló életközösségüket legalizálják,

azon magatartás társadalomellenességének egyéni és általános nevelő cézzal való megbélyegzésére, midőn a házassági hűséget megsértő fél kezdeményező szerepet játszott egy, vagy több más házasság feldúlásában,

a bűncselekmények, különösen az új állami és társadalmi rend elleni bűncselekmények esetében annak kimutatására, hogy az új társadalom építését akadályozó bűnös magatartás volt az oka a házasság hajótörésének is, tehát a társadalom és a család érdekei nem állanak egymással szemben, hanem egy úton haladnak.

2. A nevelőfunkció eredményesebb gyakorlása érdekében helyes volna:

a) a családjogi- és büntetőbíráskodás nevelő munkájának összehangolása, ami a sajnós nem ritka esetként jelentkező kettős házasságok elleni küzdelemben volna célirányos, de az általános nevelő célzatot tekintve a szocialista házasságról terjesztett ellenséges nézetek felszámolásáért folyó harcban is;

b) amellet helyes volna a családjogi bíráskodást ellátó bírák és a családjogi ügyekkel foglalkozó más hatóságok szoros kapcsolatának megteremtése. All ez különösen a tanácsokra, amelyek az 1954. X. tv. 6. § 2. bek. értelmében éppúgy kötelesek a polgárokat nevelni, mint az Alkotmány értelmében bíróságaink. Ez lehetővé tenné azt, hogy a bíróság és a tanácsok kölcsönösen felhívják egymás figyelmét a gyakorlatukban előforduló káros jelenségekre, s megtalálják a dolgozók nevelésével azok kiküszöbölésének módját (így — többek közt — a kettős házasságok egy része megakadályozható volna, ha az anyakönyvvezetők behatóbban érdeklődnének a felek családi körülményei felől; így ui. kiderülhetnének pl. oly esetek, hogy az egyik fél nem jogerős bontóítélet birtokában kíván házasságot kötni);

c) célszerűnek látszanék az, hogy a bíróság vegye fel a kapcsolatot oly intézményekkel, hivatalokkal, amelyek ugyan nem foglalkoznak családjogi ügyekkel, de amelyeknél, a peranyagból kitűnően, esetleg társadalmunk családszemlélete szempontjából helytelen nézetek észlelhetők. E kapcsolat azt eredményezhetné, hogy a kérdéses intézmény, üzem, hivatal a felvilágosító munka elvégzése után maga is segítené a jövőben a bíróságot nevelő munkájában;

d) végül helyes volna egyre nagyobb körre kiterjeszteni a bíróság gyakorlatának a dolgozók előtt való népszerű ismertetését és ez anyagnak a dolgozók-

kal való esetleges megbeszélését. E célt szolgálnák: — a bíróság gyakorlatának népszerű ismertetését tárgyazó előadásokon kívül — bizonyos bírói ítéletek hírlapi közlése (ma még egyelőre csak a kettős házassággal, vagy a szocialista házasság intézménye ellen esetleg izgató magatartással kapcsolatos büntető ítéletekre gondolunk), valamint az, hogy a népi ülnökök dolgozó társaik körébe visszatérve, azokat az ítélezésben kifejezésre jutó újszerű családszemlélettel közelebbről megismertetnék, továbbá az, hogy a jövőben választandó bírák beszámolóikban különös súlyt helyeznének arra, hogy választóikat tájékoztassák, hogy működésükkel hogyan kívánták az új családszemlélet elterjesztését szolgálni, s végül a tanácsoknak e szemléletet a dolgozók tudatába belevívó tevékenysége, ami egyébként a Tanácstörvény 6. § 2. bek. e) pontja szerint a tanácsokra háruló kötelezettségből (>megismerteti a lakossággal a Népköztársaság törvényeit<») folyik.

Szeged, 1955. III. 25.

ПОЛАИ ЭЛЕМЕР:

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ ФУНКЦИЯ И СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА ОБЛАСТНОГО СУДА В Г. СЕГЕД ЗА 10 ЛЕТ НАРОДНОЙ ДЕМОКРАТИИ

С 1945 г. по 1948 г. в правосудии по делам о расторжении брака имела место в сущности прежняя судебная практика. Однако в этой практике сначала отражаются некоторые буржуазно-демократические требования (стремление к ликвидации формальных браков, и т. д.), а позже, с года перелома (1947—1948), в практике судов выражаются принципы равноправия женщин и всеобщей трудовой повинности. Однако воспитательная деятельность суда как правовой институт проявляется только с времени вступления в действие Конституции.

Предпосылки воспитательной функции: а) диктатура пролетариата, которой обусловлено создание дальнейших предпосылок, т. е.: б) изменение правосознания судей, в) создание правовых норм, выражающих взгляды нового общества. Кроме этого необходимо, чтобы г) суды обеспечили себе авторитет, а дальше чтобы д) партийные организации и учреждения, призванные на просветительно-воспитательную работу, поддерживали работу судов.

Областной суд в г. Сегед своими решениями, вынесенными по ступени в действие Кодекса законов о семье, браке и опеке (1. января 1953 г.), и своей деятельностью действительно воспитывает граждан к серьезному походу к заключению брака. Супруги должны создать действительную и полную общность жизни и всемерно оказывать помощь друг другу. Это является требованием социалистической нравственности. Родители обязаны воспитывать своих детей таким образом, чтобы они стали полезными гражданами нового общества. Суд воспитывает граждан на соблюдение этих норм прежде всего определением суммы, подлежащей уплате при выдаче свидетельства о разводе. На такую уплату обязывается сторона, проявившая безответственное отношение к браку. В других случаях суд воспитывает тем, что по причине недостойности отклоняет право супруга на подучение содержания, лишает супругу права носить фамилию мужа, надлежащим образом определяет при ком остаются дети, обязывает на уплату издержек производства.

Однако суд обязан в повышенной мере обращать внимание: а) на воспитание сторон в духе уважения к законам, б) на борьбу против пережитков в сознании людей (мелько-буржуазные взгляды и т. д.), в) на распространение новых правовых взглядов, связанных с браком (равноправие

женщин и т. д.). При этом в интересах действенности воспитательной работы необходимо: а) согласовать правосудие в семейно-правовых и в уголовных делах (например в случае двоеженства), б) создать более тесные связи с органами народных советов, занимающимися семейно-правовыми делами, в) а также с другими учреждениями, могущими воспитывать трудящихся, и г) пропагандировать воспитательную работу суда.

DIE ERZIEHERISCHE FUNKTION UND DIE EHERECHT- LICHE RECHTSSPRECHUNG DES KOMITATSGERICHT SZEGED IN DEN ERSTEN 10 JAHREN DER VOLKS- DEMOKRATIE

Von 1945 bis 1948 kam in der eherechtlichen Rechtsprechung des Gerichtshofes Szeged eigentlich die frühere Gerichtspraxis zur Geltung. Gewissen bürgerlich-demokratischen Anforderungen werden aber in dieser Praxis trotzdem ein gewisser Platz eingeräumt (die Bestrebung zur Liquidation der Scheinehen), dann aber »im Jahre der Wendung« (1947—1948) kommt in dieser Praxis das Prinzip der Gleichberechtigung der Frau, und das der allgemeinen Arbeitsverpflichtung zum Ausdruck. Die erzieherische Tätigkeit des Gerichtes wird aber nur seit dem Inkrafttreten der Verfassung institutionell.

Die Voraussetzungen dieser erzieherischen Funktion sind: a) die Diktatur des Proletariats, die ermöglicht: b) die Umgestaltung der Gerichte, c) die Umformung der richterlichen Rechtsbewusstseins und d) die Kreation der die Ansichten der neuen Gesellschaft ausdrückenden Rechtsregeln — als Erschaffung weiterer Voraussetzungen. Ferner: e) es müssen die Gerichte für sich selbst ein gewisses Ansehen erschaffen und ausserdem, f) haben die Parteiorgane und andere, zur Erziehung berufene Organisationen die erzieherische Tätigkeit der Gerichte zu unterstützen.

Das Komitatsgericht Szeged erzieht wirksam mit seinen, nach dem Inkrafttreten des sogenannten Familiengesetzbuches (l. I. 1953.) ausgesprochenen Entscheidungen und mit dem ganzen gerichtlichen Verfahren die Ehepaare zur der Einsicht, das man die Ehe nur mit der nötigen Bedachtsamkeit schliessen darf. Die Ehehälften müssen eine wirkliche und volle Lebensgemeinschaft erschaffen. Das wird von der socialistischen Sitte erfordert. In dieser Lebensgemeinschaft haben die Ehepaare einander zu unterstützen und ihre Kinder zu braven Bürgern der neuen Gesellschaft zu erziehen. Zur Beobachtung dieser Normen erzieht das Gericht vor allem durch die Ermessung der Extragebühr die Ehehälften, die gegen die Ehe ein unverantwortliches Benehmen zeigte. Andersmal erzieht das Gericht mit der Übergangung des Unterhalts des Ehehälften wegen Unwürdigkeit, auch damit, dass der Frau das Tragen der Familiennamens des Ehegatten entzogen wird, ebenfalls mit der Unterbringung der Kinder, und mit dem Bemessen der Prozesskosten.

Es muss aber das Gericht eine grössere Aufmerksamkeit: a) auf die Erziehung der Ehepaare zur Gesetzachtung, b) auf dem Kampf gegen die im Bewusstsein noch fortlebenden Überreste (kleinbürgerliche Ansichten usw.), c)

und auf die Erschaffung der neuen eherechtlichen Anschauung (die Gleichberechtigung der Frau usw.) — richten. Um die erzieherische Tätigkeit wirkungsvoller zu gestalten sind ausserdem notwendig: *a*) die Harmonie der Familien- und Strafgerichtsbarkeit (z. B. im Falle der Bigamie), *b*) stärkere Verbindungen mit den Familiensachen beschäftigten Räteorganen, *c*) mit anderen Organisationen, die zu dieser Erziehung auch geeignet sind, *d*) und endlich das gesteigerte Propagieren der Erziehungstätigkeit des Gerichtes.